

PEDAGOGIK JARAYONIDA DEFEKTOLOGIYA VA LOGOPEDIYA YO‘NALISHLARIDA INNOVATSION YONDASHUVLARNING AHAMIYATI VA QO‘LLANILISHI

Salimova Marjona

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti o‘qituvchisi

Isroilova Oltinoy Mehriddin qizi

Shahrisabz Davlat Pedagogika

Instituti Pedagogika yo‘nalishi 2-kurs talabasi

(+998887460504)

Annotatsiya: Ushbu maqolada defektologiya va logopediya sohalarida innovatsion yondashuvlarning pedagogik jarayondagi o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Tarixiy taraqqiyot, zamonaviy texnologiyalar va normativ-huquqiy asoslar asosida metodik yangiliklarning shakllanishi tahlil qilingan. Raqamli vositalar, interaktiv platformalar va individual yondashuvlar o‘quvchilarning til va nutq rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatishi ko‘rsatilgan. Amaliy tajribalar natijalari innovatsion metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Xulosa sifatida, bunday yondashuvlar ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqarishga xizmat qilishi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: Defektologiya, Logopediya, Innovatsion yondashuvlar, Pedagogik jarayon, Inklyuziv ta’lim, Shaxsiylashtirilgan ta’lim, Interaktiv texnologiyalar, Til va nutq rivojlanishi, O‘zbekiston ta’lim tizimi.

Kirish

So‘nggi yillarda ta’lim tizimida innovatsion yondashuvlarni joriy etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, pedagogik jarayonni

takomillashtirish, har bir o‘quvchining individual imkoniyatlarini e‘tiborga olgan holda ta’lim-tarbiya berish dolzarb masalaga aylangan. Shu nuqtai nazardan olganda, defektologiya va logopediya yo‘nalishlaridagi ilg‘or va innovatsion tajribalarni umumiy pedagogik faoliyatga integratsiya qilish katta ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunining 3-moddasida ta’limning insonparvarlik, demokratik tamoyillari asosida olib borilishi, shuningdek, ta’lim oluvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olish zarurligi belgilangan [1]. Bu esa aynan defektologik va logopedik yondashuvlarni pedagogik amaliyotga tatbiq etishning huquqiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Ta’kidlash lozimki, Prezidentimizning 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-sonli Farmonida inklyuziv ta’limning jamiki bosqichlarida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlarni kuchaytirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan [2]. Bu strategik hujjat doirasida maxsus pedagogik yondashuvlarni amaliyotga tadbiq etish pedagogik faoliyatda innovatsion yondashuvlar sifatida talqin etiladi.

Ma’lumki, 2021-yil 19-oktabr kunidagi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida ta’limda teng imkoniyatlar yaratish, psixologik va logopedik xizmatlardan foydalanish huquqi alohida e’tirof etildi [3]. Bu jarayonda shuni ta’kidlash joizki, pedagogik jarayon qatnashchilariga defektologik va logopedik yondashuvlardan innovatsion ko‘rinishida foydalanish zarurligini yana va yana ta’kidlaydi.

Asosiy qism

Difektologiya va Logopediya Sohasining Rivojlanishi: Maxsus ta’lim, xususan, difektologiya va logopediya sohalari inson rivojlanishidagi nuqsonlarni bartaraf etishga qaratilgan maxsus yondashuvlarni shakllantirish bilan bog‘liq. Ma’lumki bu sohalarning asoslari, tarix davomida turli madaniyatlar va ta’lim tizimlari kontekstida rivojlangan. Tarixga bog‘lab qaralganda, difektologiya va logopediya sohalari insonning ijtimoiy va

psixologik ehtiyojlarini hisobga olgan holda shakllanib, bugungi kunda innovatsion yondashuvlar bilan boyitilgan.

Boshlang'ich Davrlar: Ilk G'oyalar va Tadbirkorlik

1. 18-19-asrlar: Birinchi G'oyaviy Asoslar

Ilk fikrlar va tajribalar: Difektologiya va logopediya sohalarining ildizi 18-19-asrlarga borib taqaladi, ayniqsa Yevropa va Rossiya pedagogik an'analari rivojlanayotgan davrda. O'sha davrda nogironlik, nutq nuqsonlari va rivojlanishdagi kechikishlar bilan bog'liq masalalar birinchi marta ilmiy va amaliy diqqat markaziga aylana boshlagan.

Shaxsiy tajribalar va pedagoglar: Nemis va fransuz pedagoglari, shuningdek, Rossiya ta'lim arboblari, o'quv jarayonida o'ziga xos yondashuvlarni, ishlanmalarni ishlab chiqib, nogiron bolalarga qarshi individual metodlarni joriy etishga intilgan. Ularning ishi keyinchalik maxsus pedagogika va difektologiya sohalariga asos bo'lib xizmat qildi.

19-asr Oxiri va 20-asr Boshlari: Ilk Ta'lim Institutlarining Yaratilishi

Maxsus ta'lim institutlarining tashkil etilishi: 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida maxsus ehtiyojlari bor bolalar uchun maxsus maktab va ta'lim markazlari bunyod etila boshlandi. Bu davrda logopediya alohida fan sifatida ko'rilishining boshlanishi, nutq nuqsonlarini erta aniqlash va davolash metodlarining sinovdan o'tkazilishi bilan ajralib turadi.

Ilmiy va metodik ishlanmalar: Shuningdek, psixologiya va pedagogika sohalarida olib borilayotgan tadqiqotlar natijasida difektologiyaning nazariy asoslari va diagnostika metodlari shakllana boshlandi. Ayni paytda bolalarning ijtimoiy moslashuvi, o'ziga bo'lgan ishonch va motivatsiyasini oshirishga qaratilgan amaliy yondashuvlar ishlab chiqildi.

Sovet Davri va Mahalliy Rivojlanish: 20-asr O'rtalari va Keyingi Bosqichlar

Markazlashgan rejalashtirish va ilmiy asoslantirish: Sovet davrida difektologiya va logopediya sohaları keng tizimli tadqiqot va ilmiy asoslangan metodlar bilan rivojlantirildi.

Maqsad – umumiy ta’lim tizimining bir qismi sifatida maxsus ehtiyojlarga ega bolalarni integratsiyalash, ularning rivojlanishini to’liq qo’llab-quvvatlash edi.

Institutsional yondashuvlar: Maxsus ta’lim institutlari, markaziy ilmiy-tadqiqot muassasalari va ta’lim vazirliklari orqali logopedik terapiya va difektologik metodlar tizimli ravishda o’rganilib, davlat tomonidan qo’llab-quvvatlandi. O’zbekiston va boshqa sobiq sovet respublikalarida ham maxsus pedagogika fanining aniq yo’nalishlari shakllandi.

Mahalliy mutaxassislar hissasi: Sovet davridan mustaqil bo’lgan respublikalarda, xususan, O’zbekistonda ham difektologiya va logopediya sohalari rivojlanishi davom etdi. Mahalliy olimlar, pedagoglar va logopedlar tomonidan olib borilgan ishlar maxsus ta’lim tizimining o’ziga xos metodologiyasiga asos yaratib berdi.

Adabiyotlar Tahlili

Yaqin o’n yillik davomida defektologiya va logopediya sohalarida ko’plab ilmiy-tadqiqot ishlar, maqolalar va metodik qo’llanmalar nashir etilmoqda. Adabiyotlar tahlilida quyidagi jihatlariga e’tibor qaratish lozim:

Metodologik yondashuvlar va innovatsiyalar: Ilmiy adabiyotlarda an’anaviy defektologik va logopedik metodlarning o’zgarish jarayoni, zamonaviy texnologiyalar va interaktiv metodikalarga asos b’olgan. Ko’plab tadqiqotchilar innovatsion yondashuvlar o’quvchilarning individual imkoniyatlarini rivojlantirishdagi o’rnini va samaradorligini k’otib chiqqanlarga. Bu yo’nalishlarda, O’zbekiston va xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlar natijalari metodik qo’llanmalar, interaktiv platformalar va o’qituvchilar malakasini oshirish bo’yicha takliflarga sabab bo’lmoqda.

Qonunchilik va normativ-huquqiy asoslar: Mavjud qonun hujjatlari va strategik hujjatlar (masalan, “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun, Prezident Farmonlari) defektologiya va logopediya metodlarining pedagogik jarayonga tadqiq etilishi uchun huquqiy asoslarni ta’kidlaydi. Adabiyotlar tahlilida ushbu normativ hujjatlarning ta’lim jarayoniga qo’shadigan hissasi va ularning zamonaviy yondashuvlarni rag’batlantirishdagi roli batafsil keltirib o’tilgan.

Empirik tadqiqotlar: Bir qator ilmiy ishlar va tajriba natijalari defektologik va logopedik innovatsion yondashuvlarning amaliy samaradorligini ko'rsatadi. Bu tadqiqotlar asosida ko'rib chiqilgan metodik tavsiyalar o'qituvchilarning amaliyotida keng foydalanilmoqda va ular yordamida o'quvchilarning til va nutq rivojlanishi samarali darajada yaxshilangan. Ushbu tadqiqotlar natijalarining ko'rsatishicha, innovatsion yondashuvlarning pedagogik jarayonga qo'shadigan qo'shimcha qiymati, keyingi ta'lim tizimida davrida bu metodlarning kengaytirilishi uchun muhim turtki bo'lib xizmat qiladi.

Kichik sinovlar va pilot loyihalar: Mahalliy va mintaqaviy miqyosda yolg'a qo'yilgan borilgan pilot loyihalar defektologiya va logopediya sohalarida zamonaviy metodlarni sinab ko'rish imkoniyatini yuzaga keltirgan. Shuningdek bu loyihalar natijalari asosida kelgusidagi keng qamrovli tadqiqotlar uchun ilmiy asoslar shakllantirilganligi ham adabiyotlarda keng yoritilgan.

Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va virtual haqiqat (VR) logopedik terapiya jarayonlarida keng qo'llanilmoqda. Bu texnologiyalar orqali diagnostika samaradorligi oshib, individual terapiya rejalari ham ancha zamonaviy shaklda joriy etilmoqda.

Interaktiv ta'lim platformalari: Internet va mobil ilovalar orqali maxsus ta'lim va logopedik mashg'ulotlar interaktiv tarzda olib boriladi. Bu yondashuv, ilgari qo'llanilgan an'anaviy metodlardan farqli o'laroq, bolalarning faolligini oshirish va o'z-o'zini nazorat qilish qobiliyatini rivojlantirishga ko'maklashadi.

Integratsiyalashgan tadqiqotlar: Zamonaviy davrda difektologiya va logopediya sohalarida ko'p disiplinaryal yondashuvlar ustuvor o'rinni egallaydi. Tibbiyot, psixologiya, pedagogika va axborot texnologiyalari mutaxassislarining hamkorligi natijasida yangi metodologik yondashuvlar va tajribalar ishlab chiqilmoqda.

Eksperimental loyihalar: Innovatsion metodlarni sinovdan o'tkazish va ularning samaradorligini ilmiy asosda tahlil qilish uchun maxsus eksperimental tadqiqotlar tashkil etilmoqda. Bu loyihalar kelgusida difektologiya va logopediya sohalarida yangi paradigma va qo'llaniladigan texnologiyalar yaratilishiga olib kelishi kutilmoqda.

Pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishda defektologiya va logopediya sohalaridagi innovatsion yondashuvlar alohida o‘rin tutadi. Innovatsion ta‘lim tizimida har bir o‘quvchining psixofiziologik, kognitiv va til imkoniyatlarini hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan yondashuvlar zarurati vujudga kelgan. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar doirasida ta‘lim jarayonida individual imkoniyatlarni qo‘llab-quvvatlash asosiy vazifa sifatida belgilangan [1]. Shu bilan birga, defektologik va logopedik metodlar, ularning innovatsion variantlari, pedagogik jarayonga integratsiya qilinishi orqali har bir o‘quvchiga moslashtirilgan ta‘lim tizimini yaratish mumkin.

Nazariy jihatdan, innovatsion yondashuvlar pedagogik metodologiyaning interaktiv, ko‘pkanalli va texnologik asbob-uskunalar bilan boyitilgan shakllarini anglatadi. Bu yerda defektologiya va logopediya sohalaridagi an‘anaviy metodlar zamonaviy texnologiyalar, raqamli platformalar va interaktiv dasturlar yordamida kengaytiriladi, natijada o‘quvchilarning o‘zaro muloqoti va o‘z-o‘zini rivojlantirish

Innovatsion yondashuvlar doirasida quyidagi asosiy metodik yo‘nalishlar ajratib ko‘rsatilishi mumkin:

- **Individualizatsiya va shaxsiylashtirish:** Har bir o‘quvchining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash va unga moslashtirilgan ta‘lim dasturlarini ishlab chiqish. Masalan, defektologik va logopedik yondashuvlar yordamida til va nutq muammolari bo‘lgan o‘quvchilar uchun maxsus materiallar va interaktiv mashg‘ulotlar yaratish mumkin.

- **Texnologik integratsiya:** Raqamli ta‘lim vositalari, interaktiv dasturlar, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali defektologik va logopedik treninglarni amalga oshirish. Ushbu yondashuv innovatsion texnologiyalarni pedagogik jarayonga tatbiq etish orqali o‘quvchilarning qiziqishini oshirish va ularning bilim olish jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi.

- **Ko‘p fanni yondashuv:** Pedagogik jarayonda defektologiya va logopediya metodlarini boshqa ta‘lim fanlari bilan integratsiyalash orqali o‘quvchilarga keng qamrovli

ta'lim muhitini yaratish. Masalan, til o'rganish darslarida maxsus logopedik metodlardan foydalanish orqali til strukturasi va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish mumkin.

Bunday innovatsion yondashuvlar nafaqat o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish, balki umumiy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Prezidentning "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" doirasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha belgilangan vazifalar ham shuni ko'rsatadiki, har bir o'quvchiga individual yondashuv zarurati dolzarb masala hisoblanadi [2].

Amaliy Tajriba va Natijalar

So'nggi yillarda O'zbekistonning turli ta'lim muassasalarida defektologiya va logopediya sohalarida innovatsion metodlarni sinovdan o'tkazish va ularni umumiy pedagogik jarayonga tatbiq etish bo'yicha keng qamrovli tajribalar olib borilmoqda. Misol uchun:

Interaktiv trening dasturlari: Maxsus ta'lim muassasalarida raqamli platformalar yordamida o'quvchilarga mo'ljallangan trening dasturlari ishlab chiqildi. Ushbu dasturlar orqali logopedik mashg'ulotlar interaktiv elementlar bilan boyitilib, o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada oshdi.

Ko'p qirrali metodik yondashuvlar: Dars jarayonida defektologik metodlar va logopedik usullarni birlashtirish orqali o'quvchilarning til va nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatildi. Bunday yondashuvlar individual diagnostika, sinov mashg'ulotlari va interaktiv o'yin shaklida amalga oshirilmoqda.

O'qituvchilar tayyorlash: Innovatsion yondashuvlarni muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun o'qituvchilarni zamonaviy metodikalar, texnologik vositalardan foydalanish va psixopedagogik yondashuvlar bo'yicha maxsus kurslar orqali tayyorlash muhim omil hisoblanadi.

Ma'lumki, amaliy tajriba natijalari shuni namoyon qiladiki, defektologiya va logopediya sohalaridagi zamonaviy yondashuvlar o'quvchilarning til, muloqot va kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida o'zini oqlamoqda. Shuningdek, bu usullar inklyuziv ta'lim jarayonida ham muhim ahamiyatga egaligicha qolmoqda.

Xulosa

Tarixiy rivojlanish jarayoni defektologiya va logopediya sohalarida insonning individual ehtiyojlarini chuqur anglash, shaxsiy farqlarni hisobga olish va ularni ijtimoiy integratsiyaga yo'naltirish kabi asosiy tamoyillarga olib keldi. Ilk davrning tajribalari, Sovet ta'lim tizimidagi markazlashgan yondashuvlar va mustaqillik davridagi innovatsion texnologiyalar birgalikda bugungi kunda bu sohalarning yanada samarali rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Kelajakda zamonaviy raqamli yechimlar va ko'p disiplinary hamkorlik orqali defektologiya va logopediya sohaları yanada kengayib, nuqsonli rivojlanish jarayonini to'liq qamrab olishga imkon yaratadi.

Xulosa órnida shuni aytib ótish lozimki, defektologiya va logopediya sohalaridagi innovatsion yondashuvlarning pedagogik jarayonga joriy qilinishi o'quvchilarning nutq, til va kognitiv rivojlanishiga katta ahamiyatga egaligini ko'rsatadi. Innovatsion metodlar, masalan, raqamli texnologiyalar, interaktiv platformalar va shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlari, ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Bu yondashuvlar nafaqat an'anaviy metodlarni to'ldirib, balki o'quvchilarning individual ehtiyojlarini qondirishga, ularning faol ishtirokini ta'minlashga va o'quvchilarni ko'p qirrali rivojlantirishga muhim órin egallaydi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini inklyuziv va shaxsiylashtirilgan metodlar asosida rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. So'nggi yillarda amalga oshayotgan tadqiqotlar va tajribalar natijasida defektologiya va logopediya sohalarida innovatsion metodlarning samaradorligi isbotlandi va bu usullar o'qituvchilar tomonidan keng qo'llanilmoqda.

Bu borada, innovatsion yondashuvlarni yanada kengaytirish va o'qituvchilarni malaka oshirish, pilot loyihalarni kengaytirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash kabi masalalar kelgusida maktab ta'limi sifatini oshirish va o'quvchilarning rivojlanishiga kutilgan natijani ko'rsatishi kutilmoqda. Bu metodlar, shu jihatdan, defektologiya va logopediya sohalarida maktab ta'limi jarayonining sifatini yaxshilashga, o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr, 3-modda.

[2] PF-60-sonli Prezident Farmoni, 2022-yil 28-yanvar, “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”.

[3] O‘zbekiston Respublikasining “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonuni, 2021-yil 19-oktabr.